

## TABOBATIMIZ GAVHARI NA'MATAK

**Rajabboyeva Xilola Toirbek qizi**

**Norpo'latova Sarvinoz Sharofjon qizi**

*O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali "Biotexnologiya" yo'nalishi  
talabasi*

**Mamatqulova Iroda Ergashevna**

*O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali "Biotexnologiya" kafedrası  
katta o'qituvchisi*

E-mail: [rajabboyevaxilola7@gmail.com](mailto:rajabboyevaxilola7@gmail.com)

**Annotatsiya:** Maqolada na'matak-(rose) turkum turlarining tarqalishi, ko'payishi, agrotexnikasi va foydali xususiyatlari haqida so'z yuritilgan. Hozirda shiddat bilan rivojlanayotga davlatlar qatorida O'zbekiston ham hamma sohalarda olg'a intilmoqda. Yangidan yangi inovatsiyon yangiliklar, yangidan yangi o'zgarishlar bo'lmoqda. Shular qatori ilm fan sohasida ham yangi g'oyalar va yangiliklar yaratilmoqda.

**Kalit so'zlar:** Rosa, Rosa canina, karotin, limon kislota, oshlovchi modda.

Na'matak (Rosa) — ra'nodoshlar oilasiga mansub butalar turkumi. Bo'yi 3 m cha. Bargi toq patsimon murakkab, poyada ketma-ket joylashadi. Guli xushbo'y, rangi har xil, yakka yoki 2-3 tadan o'rnashgan. Mevasi shirali, shakli va rangi har xil, gul o'rnidagi soxta meva ichida tukli, bir urug'li yong'oqchalar joylashgan. Na'matak turlari bir-biridan mevasining shakli, katta-kichikligi, rangi, novda po'stlog'ining rangi hamda novdadagi tikanlarning oz-ko'pligi va joylanishiga qarab farqlanadi. Na'matak o'rmonlarda ariq yoqalarida, butalar

orasida, tog' yon bag'irlarida o'sadi. Guli chiroyli turlari bog'larda, xiyobonlarda va ko'chalarda o'stiriladi.

O'rta Osiyoda na'matak bir necha turi o'sadi. Shulardan Begger na'matagi, oddiy na'matak Fedchenko na'matagi va itburun tabobatda ishlatiladi. Bular asosan bo'yi 2,5 m gacha boradigan buta o'simligi bo'lib, katta-katta tikanaklari bo'ladigan kulrangroq tusli shoxlar chiqaradi. Gullari – bor qadar yirik, oq yoki sal pushtiroq rangda. Mevalari mayda, dumaloq yoki sal tuxumsimon, to'q qizil shohida deyarli qora bo'ladi. May – avgustda gullaydi; mevalari iyuldan boshlab, sentabrgacha yetilaveradi.

Inson sog'lig'ini asrash, kasalliklarning oldini olishda tabiat ne'matlari ichida oddiygina na'matak (shipovnik)ning qanchalar foydali ekanini ko'rgan har bir kishi Alloh odamlarning shifo topishlari uchun hamma narsani yaratib qo'yganiga to'la amin bo'ladi. Itburun na'matak (Rosa canina) mevasida 4—6%, ba'zan 18% cha C, B2, K, B oilasi vitaminlari, 18 mg% cha karotin, 18% cha qand, 2% cha limon kislota, oshlovchi va boshqa moddalar bo'lib, tibbiyotda avitaminozning oldini olish va davolashda qo'llanadi. Na'matakning manzarali turlari — atirgullardan olinadigan xushbo'y efir moyi (atirgul moyi), asosan, parfyumeriyada, undan tayyorlanadigan atirgul suvi (Aqua Rosae) farmatsevtikada dorilarning hidi va mazasini yaxshilash uchun ishlatiladi.

Ulug' olim va tabib Abu Ali ibn Sino ta'rificha, na'matakning barcha turi tozalovchi va suyultiruvchi xususiyatiga ega. U quloqdagi qurtlarni o'ldiradi, quloq shang'illashi va g'uvillashiga, tish og'rig'iga foyda qiladi. Yovvoyi xili peshonaga chaplansa, bosh og'rig'ini bosadi. Uning barcha turlari burun teshiklaridagi tiqilmalarni ochadi. U tomoqdagi va bodomsimon bezlardagi shishlarga ham foydalidir. Na'matak guli, mevasi, urug'i, bargi va ildizi xalq tabobatida qadimdan beri keng qo'llanib kelinyapti. Mevasidan tayyorlangan damlama va qaynatmalar xalq tabobatida o'pka sili, qizilcha, terlama (tif), o't

qopchasining yallig‘lanishi, me‘da-ichak, buyrak qovuq kasalliklarini davolashda ishlatiladi. Uning mevasi tanaga quvvat bag‘ishlaydi, modda almashinuvini yaxshilaydi, yong‘oqchalari esa buyrak va siydik yo‘li kasalliklarini davolashda siydik haydash uchun ishlatiladi. O‘simlik ildizidan tayyorlangan damlama va qaynatma xalq orasida me‘da va jigar kasalliklariga, kukuni esa yaralarga davo sifatida qo‘llanadi. Na‘matak mevasining qaynatmasi, ya‘ni sharbati xalq tabobatida juda ko‘p kasalliklarni davolashda tavsiya etiladi. Sharbat olish uchun uning mevasidan 10-15 tasini olib yuvib tashlanadi va sirli idishda o‘n daqiqagacha qaynatiladi va tindirib iste‘mol qilinadi. Na‘matak damlamasi tayyorlash uchun esa yarim litrli termosga to‘rt-beshta na‘matak mevasidan solib, ustiga qaynagan suv quyisiz va bir kecha qoldirib, keyin ertalab suzib olasiz. Damlama ovqatdan yigirma daqiqa oldin kuniga uch mahaldan ichiladi. Mazkur damlama butun tanaga quvvat beradi, uning chidamliligini oshiradi, yo‘talni ketkazadi, hazm yo‘llari yallig‘lanishini davolaydi, jigar og‘rig‘idan xalos qiladi. Og‘iz bo‘shlig‘i shamollaganida u bilan bir necha bor g‘arg‘ara qilib tashlansa, foydasi tegadi. Mushaklar shamollaganda, qorason xastaligida na‘matak qaynatmasini og‘riq qo‘zg‘olgan, xasta joylarga surtish dardni engillashtiradi. Bu qaynatma, shuningdek bolalar shamollashi tufayli badaniga toshgan mayda qizil, suvsiz toshmalarni davolashda ham qo‘l keladi. Buning uchun bola qaynatmada cho‘miltiriladi yoki kun davomida u bilan bir necha bor emlanadi. Na‘matak mevasi bolalar ishtahasini ochadi va ularga quvvat bo‘ladi. Bu ne‘mat semizlikni asta-sekin daf qiladi, chunki u ichni surib, yuvib-tozalaydi, kichik tahoratni tezlashtiradi. Kamquvvat, tinkasi qurigan odamlar uning barglarini choy o‘rniga damlab ichishsa, foyda qiladi. Ikkita osh qoshiqdagi na‘matak mevasini qaynoq suv quyilgan termosga solib, bir kecha-kunduz damlanadi va so‘ng suzib olinadi. Undan har kuni ikki-uch mahal ovqatdan oldin 100 ml.dan ichilsa, kamqonlik, quvvatsizlik, ateroskleroz, buyrak va jigar xastaliklari, shamollash, avitaminozda

shifo bo'ladi. Bir osh qoshiqdagi maydalangan na'matak bargini 300 ml qaynoq suvda ikki-uch soat yopiq idishda damlab qo'yiladi va suziladi. Buni ikki osh qoshiqdagi asal bilan ikki-uch mahal ovqatdan oldin ichilsa, bitishi qiyin yaralarni davolashda qo'l keladi. Agar kuniga ikki gramm quritilgan na'matak mevasidan maydalab iste'mol qilinsa, inson umrini uzaytirish, jinsiy quvvatini saqlashga yordam beradi. Issiq mizojli kishilarga esa na'matak damlamasi va qaynatmasi to'g'ri kelmaydi, chunki u bunday odamlarning oshqozon osti beziga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek qon bosimi – xafaxon, qand kasalligi, shaqiqa, jigar kasalliklari, taxt, bavo sir, temiratki kabi bemor issig'i oshib ketishi tufayli paydo bo'ladigan xastaliklarda ham na'matak qaynatmasi foyda bermaydi. Na'matakda S darmondorisi tishning emal qatlamini emirishi bois, uni iste'mol qilgandan keyin og'izni albatta iliq suv bilan chayib tashlash kerak. Zamonaviy tibbiyotda na'matak mevasidan damlama, ekstarkt va ho'l mevasidan sharbat hamda hapdori va xolosis kabi dorivor vositalar tayyorlanadi. Mazkur dorilar avitaminoz xastaligi va aterosklerozni davolashda o't haydash maqsadida ishlatiladi. Karolin preparati bitmaydigan yaralar, dermatitlar, qo'tir, qichima, ekzema, psoriaz kabi teri kasalliklarini davolashda qo'l keladi. Na'matak barcha turlari mevasidan vitaminli va polivitaminli yig'ma choylar, oziq-ovqat sanoatida esa vitaminga boy aralashma, konfetlar va qandolat mahsulotlari tayyorlanadi. «Shifobaxsh dorining ko'pi zaharga aylanadi», deganlariday, na'matakdan foydalanishni suiste'mol qilish davo o'rniga zarar keltirishi mumkin. Professor A.D.Turov tavsiyalariga ko'ra, na'matak sharbatlari va dorilarini uzoq vaqt surunkali iste'mol qilganda me'da osti bezining insulin ishlab chiqarishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, langergans orolchalarining mo'tadil faoliyati buzilishiga sabab bo'lishi mumkin ekan.

Foydalanilgan dabiyyotlar:

1. Murodova S.S., Davranov Q. —Use of microbial preparations based

on rhizobacteria in agricultural practice monograph, Tashkent.: ToshDAU publishing house. 2018. Page 242.

2. Mamatkulova I.E., Abduraimov O.S. O‘zbekiston florasidagi ayrim dorivor va ziravor turlarning ahamiyati. (Apiaceae Lindl.) “Fan, ta’lim va texnikani innovatsion rivojlantirish masalalari” Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjuman materiallari to‘plami (2022 yil 12 aprel, Andijon)

3. Uralov A. БАРБАРИС ЦЕЛЬНОКРАЙНЫЙ-BERBERISINTEGRIMA BUNGE //ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ НАУКИ Статьи по материалам XII международной научно-практической конференции. – © Коллектив авторов, 2021, 2021.

4. Ergashevna M. I., Abduvaliyevich M. M. ELWENDIYA BOISS TURKUMI TURLARINING ANTIOKSIDANTLIK XUSUSIYATLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 498-500.